

Språket formar förståelsen

Det är ofta först i kontakt med en främmande världssyn som vi människor blir varse våra egna utgångspunkter. Principerna och mönstren för vår förståelse framträder först i kontrasten mot något annat. Filosofer, antropologer, astronomer, och fysiker är exempel på sådana som tack vare sina yrkens utmaningar kan komma att grubbla över sådana ting, men de flesta av oss gör det inte.

Vi européer har ärvt ett synsätt som betonar ordning, särskiljande och analys. Vi utgår från att allt det som uppfattas och benämns, är och förblir så som det synes vara. På så sätt är vårt synsätt relativt statiskt.

Hos många ursprungsfolk är det annorlunda. Världsaltet präglas av flöden, förändring och förvandling. Allt kan förändras och byta skepnad. Saker träder fram ur och sjunker tillbaka in i en kosmisk förändringsprocess och måste återkallas till vår, människans, verklighet genom diverse återkommande ritualer. Soldansen är ett känt exempel. Så är fallet bland folken som talar ett språk inom den i Nordamerika vidsträckta algonquinfamiljen – lakota, ojibwa med flera.

Denna flytande, flyende verklighetsuppfattning avspeglas också i själva språken. "En man sjunger en sång" uttrycks till exempel på ett helt annat sätt

på dessa språk än på svenska, engelska eller andra språk som tillhör den indo-europeiska familjen. Hos algonquinfolken är sång ett levande, pågående fenomen. "Att sjunga" beskrivs som "deltagande" eller "uppgående" i sången – den sjungande är med i sången, med i en process som pågår, oavsett om någon människa deltar.

Hur bundna av vårt språks konventioner är vi egentligen? Inom kvantfysiken har frågan varit uppe i årtal. Redan kvantpionjären Niels Bohr beklagade sig: "Man har fel om man tror att fysiken går ut på att klarlägga naturens sanna beskaffenhet. Fysiken handlar om vad vi förmår säga om naturen."

LIKINAR FYSIKENS SPRÅK

Fysikern David Peat tar upp problemet "språkdräkt-som-hämsko" i en artikel i brittiska *New Scientist* den 5 januari 2008. Peat delar Bohrs med fleras frustration. Hans professor och mentor, kvantteoretikern David Bohm, formulerade problemet så här: När vi säger "katten jagar musen" är det frågan om bestämda aktörer: ett subjekt (katt) handlar gentemot (jagar) ett objekt (mus). Så är indoeuropeiska språk uppbyggda. Modellen har dugit bra för att beskriva förhållanden och händelser i den klassiska fysiken men inför kvantfysiska fenomen, där rörelse

och tid skiftar riktning och materia byter skepnad och uppträder lite till och från, upplevde Peat och Bohm, liksom många före dem, att språkets konventioner snarare "ställde till" än förklarade.

De kände ett behov av ett mindre stelt, mer processinriktat språk, där tidsförloppet och ordningsföljden spelar mindre roll, ett språk med många verb (handlingsord) som fungerar utan bestämda subjekt och objekt. Idealet motsvaras väl, visade det sig, av algonquinspråken.

År 1992 hölls därför ett första möte mellan en handfull teoretiska fysiker och åldermän från stammarna blackfoot, micmac och ojibwa. Mötet lämnade ett starkt intryck på fysikerna. Åldermännens tanke- och uttryckssätt var som skapta för att beskriva många av de fenomen som fysikerna själva hade svårast att klä i ord.

"Synsättet är naturligt för dem, det är bara matematiken som fattas," skriver David Peat. Det är hans övertygelse att blivande fysiker bör exponeras för andra folkgruppers världssyn, inte minst för främmande språk som dessa. Det är sådana möten som kan ge de gnistor som krävs för att hans ämne, kvantfysiken, ska utvecklas vidare, anser han.

Charly Hultén